

Inleiding

Over voorspellen en de dingen die voorbij gaan

Scenario- en simulatie-onderzoekers hanteren wel eens de vuistregel: men kan zover vooruit voorspellen als men informatie over de afgelopen periode heeft. Onder dit gezichtspunt mag de verschijning van het nieuwe 'Sociaal en Cultureel Rapport 1998: 25 jaar sociale verandering' (SCP 1998) een geschenk uit de hemel worden genoemd. Op basis van het rapport zouden voorspellingen over Nederland in 2020 of 2025 mogelijk zijn. De meest problematische kwestie is echter niet de beschikbaarheid van gegevens over de achter ons liggende periode, maar het gebruik van een succesvolle theorie die het hedendaagse verklaart en ook nog eens de (snelheid) van veranderingen in de toekomst kan beschrijven. Sociale wetenschappers blijven (bijvoorbeeld ten opzichte van natuurwetenschappers) slechte verklaarders en voorspellers. Een ander adagium luidt dan ook: voorspellen is moeilijk, met name als het om de toekomst gaat.

De invalshoek van het Sociaal en Cultureel Rapport 1998 om 25 jaar sociale verandering te beschrijven door de ogen van iemand voor die een kwart eeuw geleden zou zijn ingevroren of vanaf toen naar deze tijd zou zijn getransporteerd, is niet erg origineel binnen de filmwereld (*'back to the future'*) maar wel een aardige gedachte binnen het praktijk- en beleidsveld van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Wat is er terecht gekomen van uitspraken die de afgelopen jaren door onderzoekers en door beleidsmakers en politici zijn gedaan? Toegegeven, niet alle onderzoekers, beleidsmakers en politici doen altijd even 'harde' voorspellingen. Is de voorspelling van Den Uyl uit de jaren

tachtig dat in Nederland een tweedeling zal ontstaan uitgekomen? In sommige opzichten wel (bijvoorbeeld het bestaan van een kern van langdurig werklozen), in andere opzichten niet (bijvoorbeeld de inkomensongelijkheid). Voorspellingen van (sociaal-wetenschappelijke) onderzoekers krijgen doorgaans, ten onrechte, weinig aandacht. Zo hebben de bekende doembeelden geschetst in Orwell's *'1984'* en *'Animal farm'* een sterke analogie met het even oude maar veel minder geciteerde onderzoek over onbedoelde gevolgen van democratisering en oligarchisering van Michels, Lipset e.a. en Olson (vgl. Wippler, 1982).

Er zijn onderzoekers die zich 'pro-actiever' opstellen met hun voorspellingen. Zo heeft Maurice Rojer zijn voorspellingen van de uitkomsten van CAO-onderhandelingen in 1996 bij een notaris laten vastleggen, om ze na afloop van de onderhandelingen te laten openbaren. Een overtuigende methode tegen het verwijt dat ex-post evaluaties nooit volledig bevredigende resultaten opleveren door de tijdsgoeligheid van meting en de invloed van 'storende' factoren. Het leverde Rojer dan ook een kort golfje publiciteit op, die tevreden kon vaststellen dat het overgrote deel van zijn voorspellingen was uitgekomen. Het is onduidelijk in hoeverre het succes van zijn voorspellingen is gelegen in het theoretisch/formele fundament en de ontwikkelde computermodellen, dan wel in de inhoudelijke kennis van het arbeidsbestel en de arbeidsverhoudingen in Nederland. Mijn voorspelling op dit moment (en dus hierbij niet-notarieel vastgelegd) is dat Rojer met de komende CAO-onderhandelingen

* Dr.R. Batenburg is verbonden aan de Katholieke Universiteit Brabant en lid van de redactie van TvA.

in 1999 meer moeite zal hebben dan voorheen. Zoals de onderzoeker betaamt, hieronder een toelichting op deze geste.

Waarschijnlijk het meest belangrijke agendapunt van de komende CAO-onderhandelingen betreft de hoogte van de loonstijging. De posities zijn reeds ingenomen: de vakbonden eisen 3,5%, de werkgevers (VNO-NCW) zijn bereid tot 2% loonstijging te gaan. Alhoewel het verschil niet zo heel groot lijkt, vormen de onderhandelingen voor velen de lakmoesproef voor het poldermodel. Blankert zette voor wat betreft het standpunt van de werkgevers in een interview met het NRC van 22 oktober jongstleden alvast de toon. In strijdvaardige termen wijst hij een loonsverhoging hoger dan 2% van de hand, omdat werknemers in de afgelopen jaren reeds voldoende 'indirect' loon hebben verworven door arbeidsduurverkorting, meer vrije dagen en een betere pensioenregeling. Daar waar knelpunten bestaan op de arbeidsmarkt is dit op te lossen door tijdelijke toeslagen (auto, winstdeling, bonus). Tegen de toegenomen ervaren werkdruk en stress heeft Blankert een eenvoudig weerwoord: 'van hard werken krijg je geen stress'. Voor het overgrote deel zijn het volgens Blankert andere factoren dan het werk die de stress verhogen: 'de toegenomen vrije tijd wordt voor honderdtwintig procent ingevuld en dan hoef je alleen nog maar te wachten tot het mis gaat'.

Ook al lijken deze uitspraken tamelijk onge nuancesd en niet passend bij deze tijd, zij weerspiegelen het traditionele verschil in opvattingen tussen werkgevers en werknemers in Nederland. In dit opzicht is de polarisatie tussen beide partijen waarschijnlijk even belemmerd voor de komende als voor de afgelopen CAO-onderhandelingen. Wat echter meer dan voorheen een fundamenteel verschil in opvat-

ting lijkt te worden is de opstelling van de werkgevers dat afspraken over loon en arbeidsvoorwaarden principieel op organisatie- of individueel niveau moeten worden geregeld. Wat voorheen het 'loongeboom' heette wordt daarmee in de kern geraakt. Wat overblijft zijn voor wat betreft de werkgevers een aantal 'basics', extra's en variatie daarbovenop dient te gebeuren in beperkt overleg.

Voor onderzoekers van collectieve besluitvormingstrajecten resteert de vraag of zij zich in de toekomst überhaupt nog wel op de CAO-onderhandelingen kunnen richten om hun voorspellingskracht te demonstreren. Er valt echter nog genoeg te voorspellen in deze veranderende samenleving, zeker waar het de toekomst betreft.

Literatuur

- McGregor, D. (1960) *The human side of enterprise*. New York: McGraw-Hill
- Ouchi, W.G. (1981) *Theory Z: How American business can meet the Japanese challenge*. Addison-Wesley
- Rojer, M.F.P. (1996) *CAO-onderhandelingen: een voorspelbaar, logisch en rationeel proces?* Amsterdam: Thesis Publishers
- SCP (1998) *Sociaal en cultureel rapport 1998. 25 jaar sociale verandering*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Wielers, R. (1991) *Selectie en allocatie op de arbeidsmarkt. Een uitwerking voor de informele en geïstitutionaliseerde kinderopvang*. Amsterdam: Thesis Publishers
- Wippler, R. (1982) 'The generation of oligarchic structures in constitutionally democratic organizations'. In: W. Raub (ed.) *Theoretical models and empirical analysis. Contributions to the explanation of actions and collective phenomena*. Utrecht: E.S.-Publications.